

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת אמור תשע"ב

מידות טובות - תנאי לקבלת התורה

העמידו תורה אותה שעה" (יבמות סב, ב).

מדוע נפטרו תלמידי ר"ע דוקא בין פסח לעצרת?

האם במקרה נפטרו תלמידי ר' עקיבא דוקא בימים אלו? - נראה שלא. ראשית כל, כבר במשנה נזכר, שימים אלו הם ימי דין (עדויות פ"ב מ"י), וא"כ הדעת נוטה לומר, שבגלל זה נעשה דין בתלמידי ר' עקיבא דוקא בימים אלו. אבל חוץ מזה נראה לומר, שתלמידי ר' עקיבא מתו דוקא בימים אלו, בגלל שימים אלו הם ימי הכנה לקבלת התורה. ממילא, אם תלמידי חכמים גדולים כאלו אינם מכינים את עצמם כראוי למתן תורה - הקטרוג עליהם הוא גדול מאד, ניותר מאשר על אדם רגיל, ולכן הם נפטרים דוקא בימים אלו, כיון שלא ניצלו אותם כראוי להכין את עצמם לקבלת התורה.⁷

ר' חיים ויטל הרי אומר, שהמידות הטובות הן "הכנות עיקריות אל תרי"ג המצוות" ("שערי קדושה" ח"א ש"ב). הן ההקדמה והבסיס לתורה. לכן - הוא מסביר - כמעט לא מוצאים בתורה ציוויים על מידות טובות. אין צורך ואין טעם לצוות עליהן בתורה, שהרי ממילא אין מבוא לתורה למי שאינו בעל מידות טובות.⁸ דרך ארץ קדמה לתורה (ויק"ר ט, ג). בשביל להשיג את התורה, אדם מוכרח להיות בעל מידות טובות עוד לפני שהוא ניגש אליה. אמנם גם ההפך נכון - שלימוד התורה וקיום מצוותיה הם אלו שמעדינים ומזככים את הנפש, וכמו שאמר רבי פינחס בן יאיר: "תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות" וכו' (ע"ז כ, ב) - אבל זהו רק לענין העידון השלם, שתהיינה המידות שלמות אצל האדם בכל מיני שלמות ושכלול.⁹ אבל כדי לזכות להתחלת התורה - חייב אדם שיהיה לו איזה בסיס של מידות טובות עוד קודם לזה, ובלי זה - אי אפשר כלל לקבל את התורה.

חז"ל אמרו, "לָמָּה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב 'הוי פל צמא לכו למים' ? (ישעיהו נה, א) לומר לך: מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה" (תענית ז, א). התורה עוזבת את מי שהוא גבה לב, והולכת אל מי שהוא ענו ולבו נמוך. חז"ל מביאים בענין זה מעשה בבת הקיסר אמרה פעם לר' יהושע בן חנניה: "חכמה מפוארה בכלי מכוער". [מפני שהיה חכם גדול, אך לא היה נאה במראהו]. אמר לה: אדרבה, כך נאה וכך יאה לי, שלא אהיה אדם נאה, כדי שלא אתגאה בלבי, וכך תתקיים בי התורה יותר. אמרה לו: והרי יש גם תלמידי חכמים יפים? אמר לה: אם היו מכוערים, היו עוד יותר גדולים בתורה! (תענית שם) ודאי שיש צדיקים שלא מתגאים גם אם הם יפים. על דוד המלך כתוב שהיה "טוב ראוי" (שמו"א טז, יב), ובכל זאת היה ענו גדול מאד, כפי שהוא מעיד על עצמו: "ה', לא גבה לב, ולא קמו עיני, ולא הלכתי בגדלות ובנפלאות מְמַנִּי"¹⁰ (תהלים קלא, א). אבל סתם אדם, אם יהיה יפה, הוא עלול להתגאות. הגמרא גם אומרת, שהתורה היא סם חיים לצדיקים, אבל לרשעים היא עלולה להיות סם מיתה (יומא עב, ב). מי שמקבל תורה בלי שיש לו נתונים טובים, התורה עלולה להיות עבורו סם המוות.

החודש אשר נהפך משמחה ליגון ומיו"ט לאבל

התורה מצוה בפרשתנו: "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּחַר הַשָּׁבֹת, מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עַמֶּר הַתְּנוּפָה, שָׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמַיַּמֵּת תִּהְיֶינָה. עַד מִמִּחַר הַשָּׁבֹת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם" (ויקרא כג, טו-טז).

הרמב"ן כותב, שימים אלה - ימי הספירה - הם כימי חול המועד, כאשר יו"ט ראשון של פסח הוא היו"ט שלפניהם, ושבועות הוא היו"ט שלאחריהם (רמב"ן שם, לו). אמנם אין בימים אלו איסור מלאכה כמו בחול המועד,¹ אך בכל זאת, הם מעין ימי חול המועד - המשך אחד של ימי קדש, מפסח ועד העצרת.²

והנה, אם ימי הספירה הם כימי חול המועד, היה צריך להיות שימים אלו יהיו ימי שמחה אצלנו, כימי חול המועד; שמחה של התגדלות רוחנית והזדככות נפשית, לקראת קבלת התורה. אבל המציאות היא הפוכה מזה. המציאות היא, שימי ספירת העומר הפכו להיות אצלנו לימי אבל, על תלמידי רבי עקיבא שנפטרו בימים האלה (יבמות סב, ב). הפוסקים האשכנזים החמירו עוד יותר בדיני האבלות של ימי הספירה, בגלל פרעות הצלבנים, שסבלו מהם יהודי אשכנז בעיקר בימים אלה,³ אבל עיקר האבל הוא על תלמידי רבי עקיבא שנפטרו בתקופה זו.

כשמנסים להבין מה פירוש "לא נהגו כבוד זה בזה" - חושבני שניתן לראות דוגמא לכך, במעשה נורא שמוכח בענין זה בגמרא (מנחות סח, ב). הגמרא מספרת על יהודה בן נחמיה, אחד מתלמידי רבי עקיבא, שהתוכח עם רבי טרפון בהלכה, וניצח. יהודה בן נחמיה שָׁמַח מאד. רבי טרפון היה כבר זקן, [לפי דעה אחת בגמרא היה אף רבו של ר' עקיבא (כתובות פד, ב)], והנה הוא - יהודה בן נחמיה, תלמיד צעיר של רבי עקיבא - מנצח את רבי טרפון הזקן פּוֹיִכוֹחַ הלכתי! כל כך שָׁמַח על כך התלמיד הצעיר, עד שראו את שמחתו על פניו. "צהבו פניו של יהודה בן נחמיה". אמר לו רבי עקיבא: יהודה, צהבו פניך שֶׁהִשְׁבַּת את הזקן?! - אתה שמח שניצחת בויכוח את רבי טרפון?! - תִּמְהַנֵּי אִם תֹּארוּךְ יָמִים!⁴ אמר רבי יהודה ברבי אלעאי: אותו הפרק - פרוס הפסח היה (כשבועים לפני חג הפסח). כשעליתי (לרגל) לעצרת שאלתי אחריו: יהודה בן נחמיה היכן הוא? ואמרו לי: נפטר והלך לו! יהודה בן נחמיה אכן לא האריך ימים, כפי ששיער רבי עקיבא שיקרה, ונפטר בסמוך מאד לאותו מעשה. (כנראה היה בין תלמידי רבי עקיבא שמתו בין פסח לשבועות).

זו, אולי, דוגמא למקרה שלא נהגו כבוד זה בזה. הוא לא עשה שום דבר רע, וגם לא אמר אף מילה אחת רעה, אבל הוא שמח בכשלונו של רבי טרפון. זה כבר מספיק בשביל תלמיד של אדם גדול כרבי עקיבא, כדי להתחייב מיתה. זהו, כנראה, מסוג הדברים שהיה בין תלמידי רבי עקיבא. היו שמחים כשאחד היה מנצח את חברו בדברי תורה.⁶ זהו חוסר הכבוד זה לזה. עשרים וארבעה אלף תלמידים של רבי עקיבא מתו בגלל הדבר הזה, "והיה העולם שמים, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם - רבי מאיר, ורבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון, ורבי אלעזר בן שמוע - והם הם

יאמר: "אני מקבל על עצמי לקיים כל מה שאלמד", ואחר כך יסגור את הגמרא ולא ילמד כלום - הרי קבלתו חסרת כל ערך. צריך להשתדל ללמוד, להבין, לדעת את כל מה שצריך לקיים, ורק אז "מעשיו מרובים מחכמתו".

לראות בטובת בחיך, לשמח בשמחת גויך

יש גמרא שאני תמיד מתקשה בה, ולא יודע לומר בה פשוט. הגמרא אומרת, שלא ניתן כח הפלפול אלא למשה ולזרעו, ומשה נהג בו טובת עין ונתנו לישראל, שיוכלו גם הם לפלפל בתורה (נדרים לה, א). וקשה: איך מצפים מאיתנו שנקיים את התורה בלי כח הפלפול? הרי בלי כח הפלפול לא היינו מוצאים ידנו ורגלינו בתורה! למשל: התורה אומרת, "וכי יפתח איש בור... ונפל שקמה שור או חמור - בעל הבור ישלם" (שמות כא, לג). ומה הדין אם נפל לבור סוס, ולא שור או חמור? מה הדין אז? - כדי לדעת תשובה לשאלה זו, צריך להשתמש בכח הפלפול, במידות שהתורה נדרשת בהן, או בדרך אחרת. בלי זה - אי אפשר לדעת מה יהיה הדין במקרה שנפל לבור סוס, ולא שור או חמור. וכן בשאר דיני התורה, בהרבה מקרים לא היינו יכולים לדעת מה הדין, בלי כח הפלפול. היום יש שאלות כ"כ מסובכות, כל מיני מכשירים חשמליים ולא חשמליים שאיש לא הכיר פעם, צריך לפסוק אם זה מותר בשבת, או אסור בשבת, דאורייתא או דרבנן. גדולי הדור מתחבטים בזה, אחד פוסק כך, ואחד פוסק כך, בלי כח הפלפול, איך היינו יכולים לגשת לשאלות האלה? אינני מבין, איך ציפה הקב"ה שנקיים את התורה בלי כח הפלפול. אבל כך הגמרא אומרת, שפלפול התורה ניתן למשה רבינו ולבניו, ומשה רבינו היה טוב עין ומסר כח זה גם לישראל. ממילא יש אפשרות להכריע מה מותר בשבת ומה אסור בשבת, איזו סוכה כשרה ואיזו סוכה פסולה, וכן הלאה.

צריך ללמוד ממשה רבינו להיות טוב עין, ולשמח בשמחת הזולת. לא רק להצטער אם רע לו, אלא גם לשמוח כשטוב לו. זהו חלק ממצנת "וְאֶהְיֶה לְרֵעֵךְ כְּמִוֶּלְדָּתְךָ" (ויקרא יט, יח), לרצות שיהיה לחברי טוב, כמו שחפץ אני בטובת עצמי, וגם לשמוח כשטוב לרע. ואין דבר זה קל לביצוע. כשהלל אומר לגר שבא להתגייר אצלו, "דעלך סני לחברך לא תעביד" (שבת לא, א), [מה ששואר עליך אל תעשה לחברך], גם זה מצריך עבודה. אבל לרצות שלולתי יהיה טוב כמו לי, ולשמח בטובתו - זה כבר קשה הרבה יותר. אלא שגם זה שייך ל"וְאֶהְיֶה לְרֵעֵךְ כְּמִוֶּלְדָּתְךָ", לרצות שיהיה טוב לחברי כמו לי, ולשמח בשמחתו, כמו שמבקש דוד המלך, "לְרֵאיוֹת בְּטוֹבַת בְּחִירְךָ, לְשִׂמְחַת גּוֹיְךָ, לְהִתְהַלֵּל עִם נִחְלָתְךָ" (תהלים קו, ה). הוא שמח בשמחה של כלל ישראל, ולא מקנא במי שטוב לו.

הסמ"ק מביא מעשה, ממנו רואים, עד כמה יכולה הקנאה להעביר את האדם על דעתו: "החומד והקנאי, פגע בהם מלך אחד, ואמר להם: 'אחד מכם ישאל ממני דבר - וינתן לו; ולחבירו - כפלים!' הקנאי לא רצה לשאול תחלה, שהיה מתקנא אם יותן לחבירו כפלים. והחומד היה מתאוה לכפלים [ולכן גם הוא נמנע מלשאול תחילה]. דחק החומד את הקנאי לשאול תחלה. שאל, שינקרו לו עין אחד, וחבירו - ינקרו לו שנים!"... (סמ"ק מצוה י"ט) עד כדי כך הוא לא סובל שיהיה טוב לשני. היה יכול לבקש לעצמו ארמון פאר, אבל אז יהיו לשני שני ארמונות, ואת זה הוא לא יכול לסבול. יותר טוב שיוציאו לו עין אחת, כדי שלשני יוציאו שנים. "עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות - מוציאים את האדם מן העולם" (אבות פ"ב מ"א).

צריך שיראתו תהיה קודמת לחכמתו. "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו - חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו - אין חכמתו מתקיימת" (אבות פ"ג מ"ט). צריך יסוד של יראת שמים כדי שהתורה תועיל לאדם. שיכניע את עצמו לדעת התורה. לא לנסות להכניס את התורה לרצונות שלו, אלא להכניע את עצמו לדעת התורה.

אדם שמעשיו מרובים מחכמתו - כיצד יתכן?

רבי חנינא בן דוסא אומר עוד: "כל שמעשיו מרובין מחכמתו - חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו מרובה ממעשיו - אין חכמתו מתקיימת" (אבות שם). שואל רבינו יונה: מה פירוש "מעשיו מרובים מחכמתו"? הרי אדם לא יניח תפלין, ולא יעשה קידוש בשבת, ולא ישמר מל"ט מלאכות, אם לא למד על כך לפני כן. החכמה קודמת אפוא לכל מעשה, ולא יתכן לכאורה מצב של "מעשיו מרובים מחכמתו"! מתרץ רבינו יונה ואומר כך: ב"מעשיו מרובים מחכמתו", אין הכוונה למעשים בפועל, אלא הכוונה היא "שיקבל על עצמו לעשות כל הדברים אשר יגידו לו". אם אדם מקבל על עצמו לקיים את התורה, אפילו אינו יודע עדיין את פרטי מצוותיה ולא מקיים את הכל - נחשב לו הדבר כאילו קיים את הכל בפועל, ומקבל שכר על כך כאילו עשה! (פירושו רבינו יונה שם) רבינו יונה מוסיף ואומר עוד, שזו היתה המעלה המיוחדת של אמירת "נעשה ונשמע" בסני, שחז"ל שבחו אותה כל כך. והיינו, שבזה "קבלו עליהם תחלה לעשות כל אשר יצוה עליהם וישמעו, ומיד קבלו שכר כאלו עשאו". ואחר בקשת המחילה מרבינו יונה, הייתי אומר עוד יותר מזה: לכאורה, ישראל מקבלים שכר לא רק כאילו קיימו את כל התורה כולה, אלא אף יותר מכך. למה? שהרי ישראל לא ידעו מה יצוה אותם ה' לעשות. אמנם ה' ציוה עליהם שיום אחד בשבוע יאכלו שלש סעודות ויום אחד בשנה יצומו, אבל היה יכול להיות גם להיפך, שה' יצוה עליהם לצום יום אחד בכל שבוע, וביום אחד בשנה לאכול שלש סעודות. ואם כן, כיון שישראל אמרו מראש "פלא אשר דבר ה' נעשה ונשמע", הרי שקבלו עליהם לקיים את התורה גם באופן האחרון. ואם קבלה כזו חשובה כעשיה, הרי מגיע להם שכר כאילו צמו חמישים יום בשנה, ולא רק יום אחד, וכאילו קיימו אלפי מצוות ולא רק תרי"ג מצוות (שהרי הקב"ה היה יכול לצוות אותם על הרבה יותר מתרי"ג מצוות).

הגמרא מביאה (שבת פח, א-ב), שמין אחד ראה פעם את רבא יושב ולומד, ומחמת שהיה שקוע בלימודו, היה ממעך את אצבעותיו עד שיצא מהן דם, בלי שהרגיש. אמר לו המין לרבא: כמה מתאים שיקרה לך דבר כזה! הרי מאז ומעולם הנכם עם פזיז ונמהר, ובלתי זהיר. הקב"ה בא לתת לכם תורה, ומיד אמרתם "נעשה ונשמע", בלי לבדוק, אולי כתובים בתורה דברים קשים מדי שאינכם יכולים לעמוד בהם. אמר לו רבא: לא פזיזות וחוסר זהירות יש כאן, אלא אמונה ותום לב יש כאן. אם הקב"ה בא לתת לנו תורה, לָפָנוּ סמוך ובטוח בה' שלא יעמיס עלינו דברים שאי אפשר לעמוד בהם. לכן לא עשינו חשבונות, ומיד אמרנו "נעשה ונשמע". על זה נאמר "תַּמַּת יִשְׂרָאֵל תִּנְחַם" (משלי יא, ג). ועל אלו שאינם הולכים בתמימות, אלא בעלילות, נאמר "וְסִלְף בְּיָדָיו יִשְׂשֶׁם" (שם). גם אנו יכולים אפוא לומר "נעשה ונשמע", ואמירה זו תחשב לנו לעשיה עוד לפני ששמענו. אך כמוכך, בתנאי שאחר כך תבוא גם השתדלות, ללמוד ולקיים באמת את הכל בפועל. אבל אם אדם

וכן מדת הכבוד. אדם צריך לדעת, שכבוד הוא הבל הבלים. במה דברים אמורים? - בכבוד של עולם הזה. אבל כבוד של עוה"ב - הוא לא הבל. זהו כבוד אמיתי, שראוי לשאוף אליו. צריך א"כ להשתמש במדת הכבוד כדי לרצות עוה"ב, להיות חשוב בעוה"ב. לא סתם עם הארץ שיושב בסוף, אלא לשבת בין החכמים תופסי התורה. להשתדל להיות ראוי לכבוד הזה.

חושבני שכך צריך להבין את דברי חז"ל, "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ" - בשני יצריך. להשתמש בקנאה בתאוה ובכבוד כדי להשיג בהן עולם הבא. כמובן שעבודה כזו איננה העבודה השלמה והמובחרת, העבודה השלמה והמובחרת היא שאדם יעבוד את ה' לשמה, ולא מתוך תאוה ושאיפת כבוד, אך מי שאינו עומד עדין במדרגה של עבודה לשמה, מוטב שיעבוד את ה' באופן שאמרנו, "בשני יצריך"; ישתמש במידות הגרועות לעניני עולם הבא, ומתוך שלא לשמה יזכה בעזרת ה' להגיע גם ל"לשמה".

אמנם הגמרא אומרת, כתיב "פִּי גָדַל עַד שָׁמַיִם חִסְדְּךָ" (תהלים נז, יא), וכתיב "פִּי גָדוֹל מֵעַל שָׁמַיִם חִסְדְּךָ" (שם קח, ה), הא כיצד? כאן בעושיין לשמה, וכאן בעושיין שלא לשמה (פסחים נ, ב), שמי שעושה לשמה, זוכה לחסד ה' "מֵעַל" השמים, ומי שעושה שלא לשמה, זוכה לחסד ה' רק "עַד" שמים, ולא "מֵעַל" השמים, הרי שבלי "לשמה" לא מגיעים כלל לעוה"ב, [שהוא "מֵעַל" השמים], אך בכל זאת, חז"ל הרי אומרים שם מיד (שם), שכדאי לעסוק בתורה ובמצוות גם שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ע"י שיתרגל לרצות עוה"ב מצד הקנאה והתאוה והכבוד, בעזרת ה' במשך הזמן יבוא לשאוף לעוה"ב לשמה, ולא מתוך תאוות רעות.

נדמה לי שזה חסר קצת בחינוך היום, לחנך לעשות גם שלא לשמה. חושבים שלא מתאים לאדם מודרני ומתקדם לעסוק בתורה ובמצוות שלא לשמה, בשביל לזכות לחיי עוה"ב. ומה נגרם מזה? נגרם מזה, שלא עושים כלל! יותר טוב אפוא לעשות שלא לשמה, ובמשך הזמן להגיע ל"לשמה".

כשנפטר ה"חזון איש", אמר עליו אחד המספידים, שמגיל צעיר מאד למד ה"חזון איש" תורה לשמה. עמד מו"ר הגה"צ רבי יחזקאל ליינשטיין זצ"ל, ואמר: "לא יתכן שכבר בגיל צעיר למד החזון איש תורה לשמה! בסוף ימיו ודאי הגיע ללימוד תורה לשמה, אבל לא בגיל צעיר!" מאנשים צעירים אין לצפות שילמדו תורה לשמה. מותר להם ללמוד "שלא לשמה", ומתוך שלא לשמה יבואו בעזרת ה' בגיל מאוחר יותר ל"לשמה". וודאי עדיף שילמדו שלא לשמה, מאשר שלא ילמדו כלל!

צריך להשתמש בקנאה בתאוה ובכבוד כמדות טובות, להטות אותן לאפיק הנכון, לחיפוש עוה"ב, לחיפוש מצוות ומעשים טובים, לגדלות בתורה, לדעת ש"ס, לדעת משנה ברורה, לדעת את כל הדברים. וכמובן, השאיפה שלנו היא לא רק ללמוד, אלא ללמוד וּלְלַמֵּד לשמור ולעשות "ע"י אבות פ"ד מ"ה). להיות גם מְלַמְּדֵי תורה, וכן לשמור ולעשות. הרי אמרנו "נעשה ונשמע", וא"כ אמירה זו מחייבת אותנו גם לעשות.

יהי רצון שנזכה בעזרת ה' "לשמור ולעשות את כל דברי תלמוד תורתך באהבה", גם את המצוות שאיננו יכולים לקיים היום, לעלות לרגל ולהביא שתי הלחם בעצרת ושאר הקרבנות במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

הפסוק אומר, "מְתוֹקָה שְׁנַת הָעֶבֶד אִם מְעֻט וְאִם הֶרְבֵּה יֹאכַל, וְהַשֶּׁבַע לְעֹשֵׂי אֵינָנוּ מְנִיחַ לוֹ לַיִּשׁוּן" (קהלת ה, יא). יש שפירשו כך: "מְתוֹקָה שְׁנַת הָעֶבֶד, אִם מְעֻט וְאִם הֶרְבֵּה יֹאכַל". היה יכול לישון טוב, למרות שאיננו שָׁבֵעַ במיוחד. אבל "הַשֶּׁבַע לְעֹשֵׂי, אֵינָנוּ מְנִיחַ לוֹ - לְעוֹבֵד - לַיִּשׁוּן"! כואב לו, למה לעשיר יש, ולו אין. היה יכול להסתדר עם מה שאין, אבל כשִׁלְשָׁנִי יש - זה כואב לו. אלה הן המדות הרעות של עין הרע, ושל קנאה, שצריך לשרש אותן.

ה"חובת הלבבות" אומר, שלולא הקנאה, היו בני אדם מסתפקים במועט, דירה הכי פשוטה, ורהיטים פשוטים. אבל היות ולשכן יש, אז גם לי מוכרח להיות! לא יתכן שלשכן יהיה ולי לא יהיה! זהו שוב אותו היסוד של עין הרע. מה אכפת לך? תשמח שלשכן יש! לא, אני לא יכול להיות פחות מהשכן.

"וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ" - בשני יצריך

ומי שבכל זאת נגוע במידת הקנאה, מה יעשה? - על זה אמרו חז"ל: "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ" - בשני יצריך, ביצר הטוב וביצר הרע (ברכות נד, א; רש"י דברים ו, ה). מה פירוש ביצר הרע? בשלמא ביצר הטוב - זה מובן. אבל איך עובדים את ה' ביצר הרע? - אולי בצורה הזו, שאם יש לאדם מדת הקנאה, שישתמש בה לדברים טובים. למה חברי למדן כ"כ, ואני לא. למה חברי מתפלל כ"כ טוב, ואני לא. אם חברי עושה חסד, גם אני אשתדל לעשות חסד. להשתמש במדת הקנאה לדברים שכדאי לקנא בהם, כמו שאומר הפסוק: "אֵל יִקְנָא בְּחַטָּאִים, פִּי אִם בְּיִצְרֵי ה' כָּל הַיּוֹם" (משלי כג, יז). באדם ירא שמים ראוי לקנא (פירוש האב"ע, רבינו יונה והגר"א שם). כי קנאה זו תביא לכך, שגם הוא ישתדל להיות כזה. כך עובדים את ה' בשני היצרים. זוהי קנאה חיובית, לקנא בענינים רוחניים שיש לשני, ולא בעניני עוה"ז. וכמובן, בקנאה זו, איני חפץ שלשני לא יהיה. אני רוצה שגם לי יהיה.

ואם יאמר לך אדם: למה לי לקנא במי שהוא ירא שמים וצדיק גדול? הרי אין לי צורך להיות צדיק גדול כזה! "די לנו שלא נהיה מהרשעים הנדונים בגיהנום. אנחנו לא נדחוק עצמנו להכנס בגן עדן לְפָנֵי ולפנים. אם לא יהיה לנו חלק גדול, יהיה לנו חלק קטן. אנו די לנו בזה, ולא נכביד על משאנו בעבור זאת" (מסילת ישרים פ"ד). אומר על זה ה"מסילת ישרים", שזה לא בדיוק כך. הרי בעולם הזה, "כל עמל האדם - להנשא על כל מי שיוכל, וְלִשְׂמֵי מְקוֹמוֹ בֵּין הַרְבֵּים ביותר"; ואם הוא מן השפלים - בושתו גדולה. ואם כך הוא בעולם הזה, שהוא עולם זמני וחולף, והמעלות שבו מדומות וכזובות, על אחת כמה וכמה שכך יהיה גם בעולם הבא, "בְּמִקּוֹם המעלה האמיתית וְהַיִּקָּר הנצחי", ודאי שיהיה לאדם צער גדול ונצחי, לראות את עצמו שפל מזולתו במעלות האמיתיות. כדאי אפוא, שהקנאה הטובה הזו - הקנאה במעלות האמיתיות - תבוא לאדם כאן, בעולם הזה, כשעוד אפשר לשפר את מעשיו, ולהשיג את מה שחברו משיג, ולא בעולם הבא, ששם אי אפשר כבר לתקן שום דבר, רק "לאכול את הלב" מקנאה.

אותו הדבר גם בנוגע למידת החמדה. בעוה"ז חומדים כל מיני דברים שאין בהם הרבה תועלת. צריך לחמוד עוה"ב, את ההנאות של העוה"ב, את קרבת האלקים של העוה"ב, להשתמש במדת התאוה והחמדה לעניני הנצח. אמנם גם התאוה היא מהמדות שמוציאות את האדם מן העולם, [הקנאה והתאוה והכבוד מוציאות את האדם מן העולם" (אבות פ"ד מכ"א)], אבל ניתן להשתמש בתאוה דווקא לחיי עולם, להשתמש בה לעניני עולם הבא.

1. ובכל זאת, המנהג שהביאו הטור והשו"ע (או"ח סוף סי' תצ"ג), "שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת משקיעת החמה ואילך", יש מבארים טעמו, מפני קצת קדושה שיש בימים אלו, וכמו שכתב הרמב"ן, שהם כימי חול המועד ("מור וקציעה" שם. ועי' משנ"ב שם ס"ק י"ט).
2. על פי דברי הרמב"ן הללו, יתבאר כמין חומר דבריו הנפלאים של הרוקח. דהנה בתורה נאמר "תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם", ואנו איננו סופרים אלא מ"ט יום. וכתב על כך הרוקח (סי' רצ"ד): "מיום הביאכם וגו' צריך לספור מ"ט יום, אבל ביום נ' אין צריך לספור, שהרי נזכר בַּפְּרָכָה וּבַתְּפִלָּה". ומשמע מדבריו, שגם את יום החמישים היה צריך לספור, אלא שהוא נזכר בַּפְּרָכָה (בקיודש) ובתפלה, וזהו הוי במקום ספירה. וצ"ע, איך עולים הקידוש והתפלה במקום ספירה. וצ"ל, שהספירה אינה מעשה מנין גרידא, אלא היא מעשה של קידוש, שע"י הספירה אדם קובע שיום זה הוא יום מימי הספירה, ובוהו הוא מקדשו להיות קדוש בקדושת ימי הספירה - וכדברי הרמב"ן, שימים אלו הם כימי חול המועד, שיש בהם קדושה. [וקדושת ימים אלו היא, שהם ימי הכנה וצפיה למתן התורה]. ובוהו מתבארים דברי הרוקח, שאת יום החמישים א"צ לספור, כי מקדשים אותו כבר באופן אחר - ע"י הקידוש והתפלה.
- ומה שצריך לקדש את ימי הספירה בפה ע"י מעשה הספירה, הגם שודאי יש בימים אלו קדושה גם בלי מעשה הספירה, [כימי חוה"מ, שהם קדושים מאליהם, גם בלי שיקדשם בפה], י"ל דהוי כשבת, שהיא קדושה מעצמה, ואעפ"כ רצתה התורה שגם האדם מצידו יקדש אותה בפיו [ע"י רמב"ן (שמות כ, ח ד"ה אבל לרבותינו) שדימה את מצנת "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ" למצות קידוש החודש וקידוש שנת היובל ע"י ב"ד, ששם הב"ד ממש יוצרים את קדושת ר"ח וקדושת שנת היובל]; וכן בכור בהמה, הוא קדוש מעצמו מרגע שנולד, ואעפ"כ רצתה התורה שגם האדם יקדש אותו בפיו (ערכין כט, א). וכך גם ימי הספירה, הגם שהם קדושים מאליהם, רצתה התורה שגם האדם יקדשם בפיו ע"י מעשה הספירה. [ועי' שיחת הרב שליט"א לפרשת אמור תשס"ו, ובספר "ביצחק יקרא" (ח"ב סי' ל"ו), מה שיישב ע"פ יסוד זה את שיטת הרמב"ן במס' קדושין (לג, ב ד"ה והוי יודע), שספירת העומר איננה מ"ע שהזמן גרמא, וגם נשים חייבות בה מן התורה. ע"ש. ואולי הרמב"ן אזיל לשיטתו בכל ג' הנקודות שנזכרו כאן: שימי הספירה הם כימי חוה"מ, ושהספירה איננה מ"ע שהזמן ג, ושמצות "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ" איננה אמירה בעלמא, אלא היא כמצות קידוש החודש וקידוש שנת היובל ע"י ב"ד].
- [ובזה יש לבאר, מה שקשה בדברי ה"שערי תשובה" (סי' תפ"ט ס"ק כ'), שהביא בשם "פרי הארץ", שקטן שהגדיל בתוך ימי העומר, וכן גר שנתגייר בתוך ימי העומר - מונים שאר הימים בלא ברכה. וכתב על זה השע"ת: "מה שכתב בקטן - אין זה לדידן, שהקטנים שהגיעו לחינוך סופרים ג"כ, ומכל שכן מופלא סמוך לאיש". ודבריו צע"ג לכאורה, מאי שייטיה דמופלא סמוך לאיש לכאן, והרי מופלא סמוך לאיש נוגע רק לעניני נדרים ותרומה והקדש, ולא לשאר מצוות. ואולי י"ל, שכיון שספירת העומר ענינה עשיית חלות קדושה על היום להקדישו בקדושת ימי הספירה, וכנ"ל, א"כ דמיא לתרומה והקדש, וממילא מופלא סמוך לאיש שייך בזה יותר מסתם קטן, וכמ"ש השע"ת].
3. בשנת ד'תתנ"ו, בימי מסע הצלב הראשון, נהרסו ונחרבו קהילות רבות של יהודי אשכנז, ובתוכן הקהילות הקדושות: שפיארא, ורמיזא ומגנצא (קהילות שו"ם). אלפי קדושים מסרו אז את עצמם להריגה, וכל זה קרה בין פסח לעצרת. [תפלת האזכרה "אב הרחמים" שנהוג לאמרה כמעט בכל שבת (בקהילות האשכנזים) קודם תפלת מוסף, נתחברה ונתקנה אז, לזכר אותם "החסידים והישירים והתמימים, קהלות הקדש, שמסרו נפשם על קדושת השם"]. כמו כן, כחמישים שנה אח"כ, בימי מסע הצלב השני, היה שוב ישראל למשיסה ויעקב לבוזזים, להריגה ולשחיטה ע"י הנוצרים, וגם זה היה בימי הספירה, החל מחול המועד פסח ואילך.
4. פירש רש"י: "צהבו פניו - שְׂמַח" (מנחות סח, ב). ובמקום אחר, על מעשה אחר, כשצהבו פניו של יוסף הבבלי (שם יח, א), פירש רש"י: "צהבו פניו - מחמת שמחה". ויש שעמדו על שינוי לשון זה, ופירשו, ששמחתו יוסף הבבלי היתה שמחה אמיתית של תורה, שזכה לברר אמיתת שמועתו, כמבואר שם בסוגיא, ושמחה כזו היא שמחה פנימית בעיקרה, שמחה שבלב, [פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְחֵי לֵב]; והגם שהיא משנה את זיו פניו של האדם ומקרינה כלפי חוץ, אך בעיקרה היא פנימית, ולכן פירש שם רש"י "צהבו פניו - מחמת שמחה"; כי צהבות הפנים החיצונית לא היתה עיקרה של השמחה, אלא רק תוצאה ממנה, מחמת השמחה. משא"כ אצל יהודה בן נחמיה, שם לא היתה השמחה שמחה של "פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְחֵי לֵב", אלא שמחה של נצחון, שהשיב את הזקן, שזוהי שמחה חיצונית, לא של פנימיות הנפש, ולכן פירש שם רש"י: "צהבו פניו - שְׂמַח". כי צהבות הפנים החיצונית היתה השמחה בעצמותה, ולא רק "מחמת" השמחה.
5. איתא בגמ': "שאלו תלמידיו את רבי זירא: במה הארכת ימים? - אמר להם: מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני... ולא שִׁשְׁתֵּי בתקלת חבירי".... (מגילה כח, א). ומשמע, שבכל אחד מדברים אלו, יש כדי לקצר ימיו של אדם.
6. ואולי מפני זה מתו תלמידיו ר"ע באסכרה (יבמות סב, ב), שהיא מחלת הגרון; מדה כנגד מדה, נגד מה שהיו שמחים כשנצחו זה את זה בדברים.
7. ועי' עוד בזה ב"נתיבות עולם" למהר"ל (נתיב התורה סוף פרק י"ב).
8. וכן כתב רבינו יונה בפירושו לפרקי אבות, על דברי המשנה "אם אין דרך ארץ אין תורה" (אבות פ"ג מ"ז), וז"ל: "ר"ל, שצריך תחילה לתקן את עצמו במידות, ובוהו תשכון התורה עליו, שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות; לא שילמוד התורה ואחר כך יקח לו המידות, כי אי אפשר".
9. כמו שפירש רבינו יונה על המשנה "אם אין תורה אין דרך ארץ" (אבות פ"ג מ"ז), וז"ל: "כלומר, מי שאינו יודע תורה, אינו שלם במידות של דרך ארץ, כי רוב המידות הטובות שיש בדרכי העולם - בתורה הם".
10. ואמרו על זה חז"ל: "אין לך אדם בישראל שביזה עצמו על המצוות יותר מדוד. הדא הוא דכתיב, דהוה אמר לפני אלקים: ה', לא גבה לבי בשעה שמשחני שמואל למלך, ולא רמו עיני בשעה שהרגתי את גלית, ולא הלכתי בגדולות בשעה שהחזירוני למלכותי, ובנפלאות ממני בשעה שהעלתי את הארון. אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו - כשם שהתינוק הזה אינו מתבייש להתגלות לפני אמו, כך שויתי נפשי לפניך, שלא נתבישתי להתבוזות לפניך לכבודך. כגמול עלי נפשי - פְּתָן ינוקא דנפק ממעי דאימיה ואין בו רוח גסה לינוק משְׂרֵי אמו, כן הוה נפשי עלי, שאיני מתבייש ללמוד תורה אפילו מקטני ישראל" (במדבר רבה ד, כ; מדרש תהלים מזמור קלא).
11. כמו שכתב הרמב"ן: "מצות התורה, שיאהב חבירו בכל ענין, כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב... כי פעמים שיאהב אדם את רעהו... ויחפץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים וכבוד ודעת ובחכמה... אבל יהיה חפץ בלבו שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה. ולזה יצוה הכתוב, שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו, אלא יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו, ולא יתן שיעורין באהבה".